

Yaşar BAYTAL

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Tarih Bölümü,
Ankara, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University/Faculty of Humanities and Social
Sciences/Department of History, Ankara, Türkiye

✉ eposta: ybaytal@aybu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2214-3013> - <https://ror.org/05ryem72>

Atıf/Citation: Baytal, Yaşar. 2023. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (35), 950-974
<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1260816> .

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü /Article Types:	Araştırma Makalesi/Dissertation Summary
Geliş Tarihi /Received:	06.03.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	19.04.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.06.2023

KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU, TÜRKLERİN ADA'DAKİ DURUMU VE RUM TEDHİŞ FAALİYETLERİNİN SONUÇLARI

Öz

Kıbrıs meselesi, Türkiye ile Yunanistan'ı çatışmanın eşiğine getirecek kadar hassas konulardan biridir. Bazı dönem dünya gündeminin ilk sıralarında yer alan bu mesele, günümüze kadar hala çözüme kavuşamamıştır. Çözumsuzlüğün temel nedeni; Kıbrıs Ada'sındaki fiili durumun Rumlar tarafından bir türlü kabullenilmemiş olması ve Rumların her türlü çözüm önerilerine karşı durmuş olmalarıdır. Rumların uzlaşmaz tutumunun temelinde, Enosis düşüncesi yatmaktadır. Enosis düşüncesine açıktan açığa destek veren Yunanistan yönetimi, bir taraftan Kıbrıs'ta Rumlar üzerindeki nüfuzlarını canlı tutmaya çaba gösterirken diğer taraftan da İngiltere, Amerika ve hatta Türkiye ile görüşmeler yaparak Ada'da barışın tesisinden yana olduklarını dünya kamuoyuna göstermeye çalışmıştır. Ancak gerçekte Yunanistan'ın amacı; Kıbrıs'ta Enosis'e ulaşmak için her türlü engellemeyi ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapmak olmuştur.

Kıbrıs'taki İngiliz varlığını uluslararası dengelerle savuşturmak isteyen Yunanistan gerek Amerika'nın gerekse Sovyetler Birliği'nin bazen doğrudan bazen ise dolaylı olarak desteğini almış, Enosis düşüncesine giderek yaklaşmıştır. Bu bağlamda Ada'daki çözumsuzlüğün neden olduğu sorunları çok iyi kullanan Rumlar ve Yunanistan, Kıbrıs meselesini uluslararası alana taşıyarak Amerika ile Avrupa kamuoyunu etkilemeyi başarmıştır. Rum kilisesinin çalışmaları ve propagandalarıyla Enosis düşüncesi, Ada'daki Rum milliyetçiliğini giderek militarizme sürüklemiştir. Böylece sağ ve komünist Rumları bir araya getiren ve onları Türk düşmanlığına sürükleyen temel ideoloji, Enosis düşüncesidir ki bu aslında Yunanlıların Megali İdeasıyla da örtüşmektedir. Yunan Megali İdeasının Enosis şekline

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları bürünmesiyle birlikte Yunanlıların Kıbrıs'ı Helen adası haline getirmeye yönelik çabaları da artmıştır.

Bu çalışmada, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Ada'daki Türklerin durumu incelenmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra Rumların Türklere yönelik tutumları ve bunun sonuçları çok yönlü sorgulanmıştır. Yine Kıbrıslı Türklere yönelik Rumların saldırıları sonucu Türkiye'nin ve uluslararası camianın izlediği politika ve bunun sonuçları, yaşanan olaylar üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. İngiltere'nin Kıbrıs'taki hâkimiyetini korumak için izlemiş olduğu politika ve sonuçları, yine bu çalışmada ele alınmıştır. Rumların Enosis düşüncesinden kaynaklı Türklere yönelik yapmış oldukları saldırıların Ada'daki dengeleri nasıl değiştirdiği sonuçlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Meselesi, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkler, Rumlar, Enosis.

THE ESTABLISHMENT OF THE REPUBLIC OF CYPRUS, THE SITUATION OF THE TURKS ON THE ISLAND AND THE CONSEQUENCES OF THE GREEK TERROR ACTIVITIES ON THE ISLAND

Abstract

The Cyprus issue is such a sensitive problem that it can bring Turkey and Greece to the threshold of conflict. This problem, which comes to the fore on the world agenda from time to time, hasn't been resolved yet. The main reason why it is insoluble is the fact that Greeks do not accept the de facto situation on the island and that they have objected to any proposal to resolve it. What lies behind the uncompromising attitude of Greeks is the idea of Enosis. Openly supporting the idea of Enosis, the government of Greece has, on the one hand, been trying to show to the world that it is after peace by holding talks with Britain, the USA and even Turkey and, on the other hand, it is striving to keep its influence on the Greeks in Cyprus. Yet, the real aim of Greece is to strive to eliminate any obstacle to the realization the idea of Enosis on the island.

Greece, which wants to fend off the British presence in Cyprus with international balances, has, sometimes directly and sometimes indirectly, received the support of both the USA and the Soviet Union, gradually advancing to the idea of Enosis. In the same way, the Greeks and Greece, who used the problems caused by the deadlock on the island very well, managed to influence the American and European public opinion by carrying the Cyprus issue to the international arena. Through the work and propaganda of the Greek church, the idea of Enosis gradually drifted the Greek nationalism on the island into militarism. The idea of Enosis, the main ideology bringing the right-wing and communist Greeks together and drifting them to the enmity towards Turks, actually overlaps with the Greek Idea of Megali. With the Greek Megali Idea taking the form of Enosis, the efforts of the Greeks to turn Cyprus into a Hellenic Island have also gained momentum.

This study examines the situation of the Turks on the Island after the establishment of the Republic of Cyprus. It investigates the attitudes of the Greeks, after the establishment of the

Republic, towards the Turks and the consequences of this in several ways. Likewise, through the events, it tries to evaluate the policy followed by Turkey and the international community as a result of the attacks of the Greek Cypriots against the Turkish Cypriots and the consequences of this. This study also discusses the policy followed by Britain to maintain its dominance in Cyprus as well as the results of this approach. It also deals with how the Greek attacks on the Turks have changed the balance on the island as well as the effects of this.

Keywords: Cyprus Issue, Republic of Cyprus, Turks, Greeks, Enosis

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 Paris Antlaşması'yla daha önce İtalya'ya verilmiş olan Menteşe Adaları (On İki Ada) ve Meis'i, bitişik adacıklarla birlikte askerden arındırılmış olması kaydıyla Yunanistan'a bırakılmıştır (İnce 2013: 125). Bundan cesaret alan Yunanistan, Kıbrıs Adasını da kendi topraklarına katmak istemiş, bunun için yoğun bir diplomasi yürütmüştür. Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması konusunu gündeme taşıyarak Batılı Devletlerin desteğini beklemiştir. Fakat İngiltere, bu konuya sıcak bakmamıştır. Bunun üzerine Yunanistan, konuyu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na götürerek Kıbrıs meselesini uluslararası zeminde tartışılmasını istemiştir. Ancak BM'nin bu meseleyi gündemine almaması, Yunanistan'da büyük bir hayal kırıklığına neden olmuş ve Ada'da Rum milliyetçiliği giderek militarist bir yapıya bürünmüştür. Uygulamaya koyduğu yöntemlerle Ada'yı ele geçiremeyeceğini anlayan Yunanistan, Girit'te yaptığı gibi Kıbrıs'a da gizlice silah, cephane ve subay göndermiştir. Ayrıca "Kıbrıs Mücadelesi İçin Milli Teşkilat" (Ethniki Organosis Kyprion Agonisto) adında EOKA terör örgütünün kurulmasını da sağlayarak Kıbrıs'ta bir çatışma ortamı hazırlamıştır. Örgütün liderliğini üstlenen ve bizzat saldırıları yöneten Digenis takma adındaki Yunanlı subay Grivas, 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren Türklere yönelik fiili saldırılara başlamıştır. Bu terör eylemlerini bağımsızlık için verilen ulusal kurtuluş mücadelesinin bir parçası olarak göstermeye çalışan Yunanistan ve Kıbrıs Ortodoksları, dünya kamuoyunun tepkisi bir tarafa desteğini almayı başarmışlardır. Kıbrıs'taki terörün kurbanları ise Ada'da yaşayan Türkler olmuş ve onlarca Kıbrıslı Türk, EOKA'nın saldırıları sonucu hayatlarını kaybetmiştir (Kıbrıs Gerçeğini Bilinmeyen Yönleri 1992: 85; Maden 2014: VII).

Yunanistan'ın Kıbrıs'ta gücünü giderek artırması üzerine İngiltere, Kıbrıs Rum lideri Makarios'un tutuklanması dâhil, farklı planları devreye alarak Ada'daki hegemonyasını devam ettirmek istemiştir. Ancak olayların kontrolden çıkması ve Enosis fikrinin giderek derinleşmesi üzerine İngiltere, Yunanistan'a karşı Türkiye'yi bir denge unsuru olarak kullanarak Ada'daki varlığını korumaya çalışmıştır. Rumların Enosis'ten başka hiçbir çözümü kabul etmemesine karşın İngilizler, Ada halkını iç işlerinde özerklik vadeden bir anayasa hazırlamak dâhil sosyal ve ekonomik gelişmeyi bu anayasaya göre sağlayacak bir programı uygulamaya ve bunu da milletlerarası düzeyde haklı göstermeye gayret etmiştir (Toluner 1977: 25).

I. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Yaşanan Sorunlar

Yunanistan'ın tek taraflı "self-determinasyon" isteğiyle Enosisi gerçekleştirme hedefi, Birleşmiş Milletler tarafından kabul görmemesi üzerine Rumlar, Türklere yönelik yıldırma politikası gütmeye ve bununla bağlantılı olarak saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Haziran 1958 yılından itibaren EOKA, Türklere yönelik terör eylemlerini artırırken Eylül 1958 yılında Makarios, Yunan hükümetine Birleşmiş Milletler koruyuculuğu altında bağımsızlık formülüne razı olacağını bildirmiştir. Bu süreçte Makarios, Yunanistan'la birleşmeyi değil, self-determinasyon konusunu gündeme taşımıştır. Makarios'un buradaki asıl amacı; II. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığına kavuşan ve Birleşmiş Milletlere yeni üye olmaya başlayan eski sömürgelerin önce sempatisini sonra ise desteğini kazanmak olmuştur. Makarios, bu yolla Ada'daki Rumların önce tam bağımsızlığa kavuşmalarını sağlamak sonra ise Ada'daki Türk toplumunun var olan haklarını yok sayarak Türkleri azınlık durumuna düşürmek istemiştir (Kalelioğlu 2009: 209). Bu süreçte Rumlar, Türkler karşısında güçlü hale gelmenin yolunu bağımsız olmaktan geçtiğine inanmıştır. Bu bağımsızlığın aynı zamanda Enosis'e giden süreci hızlandıracakı düşünülmüştür. Ancak Kıbrıslı Türklerin, Türkiye'nin de desteğini alarak Enosis'e karşı direnmiş olmaları, Rum ve Yunanlıları farklı yollar aramaya itmiştir. Bu bağlamda Rumların ve Yunanlıların Birleşmiş Milletleri etkilemeye yönelik çabaları sonuçsuz kalmış ve İngiltere'nin de arabuluculuğuyla iki toplumun eşitliği ve ortaklığı prensibine dayalı, Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalanmıştır (Toluner 1977: 2).

Zürih ve Londra Antlaşmalarına dayanarak hazırlanmış olan Kıbrıs Anayasası'nın kabulünün ardından 15/16 Ağustos 1959 gecesi, Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Kıbrıs'ta iki toplumlu cumhuriyet yönetiminin tesis edilmesiyle birlikte Yunanistan Enosis idealinden Türkiye ise taksim tezinden vazgeçmiş oldular. Böylece Ada'daki gerçekler göz önünde tutularak iki cemaat arasında eşit bir temel üzerine inşa edilecek işbirliği prensibi, bu antlaşmalarla birlikte şimdilik gerçekleşmiş durumdaydı (Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil... 1965: 21); İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 31-32). Taksim tezinin Türkiye tarafından terkedilerek Kıbrıs sorununu, Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde ele alınmış olması, TBMM'de muhalefetin sert tepkisine neden olmuştur. Muhalefete göre; İktidardaki Demokrat Parti hükümeti, yaptığı bu antlaşmalarla taksim tezinde ısrar etmemiş; Enosis tehlikesi ise bertaraf edilmemiştir. 4 Mart 1959 tarihli Meclis oturumunda bu mesele enine boyuna tartışılmış ve Hükümetin Londra'da imzalanan antlaşmalarda takip etmiş olduğu politika, 138 olumsuz oya karşı 347 olumlu oyla, tasvip ve kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi 4.3.1959: 53-54; Soysal 1964: 240).

Zürih ve Londra Antlaşmalarına ek olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında Garanti Antlaşması imzalanmış, Ada'daki yeni durum bu antlaşmalara göre belirlenmiştir. Garanti Antlaşması'nın ilk maddesinde; "Kıbrıs

Cumhuriyeti herhangi bir devletle tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla herhangi bir diğer devletle birleşmeyi veya Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak teşvik edecek her nevi hareketi yasak ve ilan eder" denilmiştir (İsmail 1998: 54; Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil... 1965: 22; Somuncuoğlu 2002: 5). Birinci maddedeki yükümlülükler dikkate alındığında; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin birleşme veya taksimi önerme hakkı son bulmuştur (Özersay 2009: 13). Bu devletlerin garantörlüğü altında Ada'daki düzenin bozulması önlenmeye çalışılmış; tedbirler konusunda ise, bu devletler kendi aralarında danışma kararı almıştır (Armaoğlu 2007: 533-534; Balcıoğlu 2002: 485-486). Bu antlaşmalarla Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü yanında Anayasanın temel maddeleri ile tesis edilen yeni durumu tanımakta ve garanti etmekteydiler. Böylece Kıbrıs'ın doğrudan veyahut dolaylı olarak bir devletle birleşmesine izin verilmemesine ve Ada'nın taksimi amacı güden her türlü faaliyetlere yasak getirilmesine karar verilmiştir (Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil...1965: 22). Bütün bu antlaşmaların ortaya koyduğu sonuca göre, dünyada benzeri olmayan bir anayasa yapılarak iki toplum, bir arada yaşatılmaya çalışılmıştır (Maden 2014: 63).

Zürih ve Londra Antlaşmaları sonrasında yürürlüğe giren Kıbrıs Anayasası ile birlikte Kıbrıs halkına eşit statüden oluşan kurucu ortaklık hakkı tanınmıştır. Yeni anayasa ile birlikte; yüzde 30'u Türk, yüzde 70'i Rumlardan oluşan Temsilciler Meclisi kurulmuştur. Yine anayasaya göre; cumhurbaşkanının Rum, yardımcısının Türk, Bakanlar Kurulunun 7'si Rum ve 3'ü Türk bakandan oluşmasına karar verilmiştir. Anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına Makarios, yardımcılığına ise, Türk toplumu lideri Dr. Fazıl Küçük getirilmiştir (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 32; Gürata 1981: 75). İdare ve belediyelerde ise; her iki toplum kesimini temsilen yüzde 70'e 40 gibi bir oran belirlenmiştir. Ordu, polis ve jandarma teşkilatının mevcudu yüzde 60'ı Rum, yüzde 40'ı Türklerden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Ada'nın savunmasını sağlamak için Türkiye'den 650, Yunanistan'dan 950 kişilik bir kuvvetin bulunmasına izin verilmiştir. Ancak bu kuvvetlerle ilgili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti, cumhurbaşkanı ve yardımcısının anlaşarak birliklerin artırılması veya azaltılması yönünde Türk ve Yunan hükümetlerinden talepte bulunma hakkı saklı tutulmuştur. Yine anlaşma gereği, Kıbrıs Cumhuriyeti tehlikeye girdiğinde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ortak olarak veya her birine anayasal düzeni korumak için tek taraflı müdahale hakkı verilmiştir (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 32; Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 26; Balcıoğlu 2002: 486).

Kıbrıs ordusunun kurulmasıyla ilgili görüşmelerde, Ada'daki iki toplumu yeniden karşı karşıya getiren bir karar çıkmıştır. Zira Türk görüşüne uygun olmayan karma bir ordunun oluşturulmasıyla ilgili karar, Bakanlar Kurulu'ndan geçmiştir. Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, bu karara karşı çıkmıştır. Dr.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları Küçük'e göre; din, dil ve disiplin yönünden karma birliklerin ordu içerisinde disiplinsizliğe ve dolayısıyla toplumsal karmaşaya neden olma ihtimali hayli yüksektir. Ayrıca Kıbrıs ordusunun silahlı kuvvetleri içerisinde 50 Rum subayının hemen hepsinin eski EOKA mensubu olması, Dr. Küçük'ü oldukça endişelendirmiştir. Karma ordu fikrinin Rumlar tarafından Türk halkına yönelik bir tedhiş hareketinin alt yapısını oluşturmaya yönelik olduğunu gören Dr. Küçük, bu fikre şiddetle karşı çıkmıştır. Bu yüzden Dr. Küçük, Makarios'la bir anlaşmazlık yaşamış; 20 Ekim 1962 tarihinde ise bu kararı veto etmiştir (Maden 2014: 129).

16 Ağustos 1960 tarihinde Anayasa'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Birleşik Krallıktan ayrı bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. Bu haliyle Kıbrıs Meselesi, çözüme kavuşmuş görünüyordu. Cumhuriyetin kurulmasından yaklaşık bir ay sonra Kıbrıs, BM üyesi olmuştur. 1961 yılında ise İngiliz Milletler Topluluğu'na kabul edilmiştir. Ancak Kıbrıs'ın bağımsız bir egemen cumhuriyet olarak kabul edilmesine rağmen, iki üs bölgesi İngiltere'nin tam egemenliğine bırakılmış olması, Ada'nın bağımsızlığına gölge düşürmüştür (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 26; Bozkurt- Demirel 2004: 18-22).

Diğer taraftan Cumhuriyet Anayasasında bir Kıbrıs ulusundan söz edilmediğinden Kıbrıs Türk'ü iki eşit cemaatten biri olarak yer almıştır. Yeni Kıbrıs Devleti, bu özelliğiyle iki ulusal toplumun veya halkın varlığına ve ortaklığına dayalı bir devlet olma özelliğine sahip olmuştur. Devleti yönetecek meşru hükümet, ortaklaşa kurulacak olan bir hükümettir. Yani Rumların Türk tarafını veya Kıbrıs Ada'sını tek başına yönetme hakkına ve hukukuna sahip değildir. Yeni düzenlemeye göre; Kıbrıs Devleti'nin dayandığı, iki temel unsurdan biri olarak Türk toplumu sayılmış ve Türkiye'nin etkin ve fiili garantisinin devamından yana bir karar alınmıştır (Denктаş 1991: 8). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı ise, iki toplumun işbirliğine bağlanmış; aksi tutumların önüne geçmeye çalışılmıştır.

Kuruluşu birtakım anlaşmalarla gerçekleşen Kıbrıs, kendine has özellikleri olan bir cumhuriyet olma özelliği taşımaktaydı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte bir devlet meydana getirilmiş, ancak Kıbrıslı bir millet oluşturulamamıştır. ABD'li senatör ve diplomat Henry Cabot Lodge, konuyla ilgili olarak yaptığı bir açıklamada; "Nihayet bir Kıbrıs milleti doğmuştur" şeklinde bir ifadeye yer vermiş olması nedeniyle Rumların tepkisiyle karşılaşmıştır. Kıbrıs'lı Rumlar, Lodge'ya protesto telgrafları göndererek bu açıklamayı kınamışlardır. Bu süreçte, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki anlaşmalara Makarios'un istemeyerek atmış olduğu imzanın Rumlar için fırsat olabileceğine dair tartışmalar başlamıştır. Bu süreçte, Kıbrıs'ta yeni kurulan cumhuriyet idaresinin Enosis'e geçiş için önemli bir fırsat olabileceği konusu, içten içe işlenmiş ve bu yolla Rum kamuoyunun tepkisi önlenmeye ve böylece Rum milliyetçiliği canlı tutulmaya çalışılmıştır. Nitekim Makarios, Amerikan basınına verdiği bir demeçte; "Enosis davası ölmemiştir. Enosis unutulmuştur diyemem" gibi sözlerle Enosis davasının sona ermediğini beyan

etmiştir. 13 Mart 1963 tarihinde vermiş olduğu bir başka demeçte ise Makarios; “Bu mücadelenin gayesi bir cumhuriyet kurmak değildi, bu anlaşmalar sadece temelleri koymuştur” diyerek Enosisten vazgeçilmediğinin bir kez daha altını çizmiştir (Alasya 1992: 236). Bütün bunlardan anlaşılıyor ki; Rum liderler, baskı altında ve mecbur olduklarından Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş antlaşmalarına imza attıklarını beyan etmişler ve ortaklık cumhuriyetini yıkmaya yönelik her türlü faaliyeti yürütmüşlerdir. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş antlaşmalarını imzaladıkları için Enosisten vazgeçildiğini öne süren muhaliflere karşı Kıbrıs’ta Makarios, Atina’da Averof; “Enosis’e böyle bir Cumhuriyetten daha kolay gidilebileceği için” bu antlaşmalara imza attıklarını söyleyerek Enosise geçiş için Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasının kendileri için önemli bir fırsat olabileceğini ileri sürmüşlerdir (Denktaş 1996: i a).

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından 1960 yılında ilk genel seçim yapılmıştır. Bu seçim sonucunda, Rumlara ayrılan 35 sandalyeden 30’unu Makarios taraftarları, 5’ini ise AKEL’in adayları kazanmıştır. Aynı seçimde Türklere ayrılan 15 sandalyenin tamamını Dr. Fazıl Küçük taraftarları kazanmıştır. Bu süreçte iktidarını büyük ölçüde AKEL’den almış olduğu destekle yürüten Makarios, iç politikada AKEL ile yakın işbirliği yapmaktan çekinmemiştir. Kıbrıs konusunda Yunanistan ile herhangi bir uyuşmazlık yaşandığında Makarios, AKEL’e daha çok yaklaşmıştır (Sönmezoğlu 2000: 95; Akalın 2004: 301).

Aslında 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ve 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile Türk toplumunun ayrı bir toplum olarak kabul edilmiş olması, Ada’daki Rum toplumunu hayli rahatsız etmiştir. Bu süreçte Cumhuriyetin ilan edilmesi, Kıbrıs Rum toplumunu ikiye bölmüştür. Rum toplumunun bir kısmı, Ada’nın bir bütün olarak Yunanistan’a ilhakı (Enosis) yolunu kapatmış olmasından endişe ederek yeni bağımsız devleti tepki ile karşılarken, daha sabırlı görünen Rumlara ise, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni Enosis’e varacak yeni bir yol olarak görmüştür (Türk Üniversitelerinin Kıbrıs Sorunu Hakkındaki Görüşü 1975: 3). Rumlara açısından Enosisin önündeki en büyük engellerden biri; Kıbrıs Türk toplumunun ayrı bir toplum olarak kabul edilmiş olmasıydı (Nacak Gazetesi 1 Aralık 1961: 1). Kıbrıs Rumlunun ve Yunanistan’ın istediği; Türk toplumunun azınlık statüsünde yer alarak Rumlara hegemonyası altında yaşaması ve bu suretle Ada’nın Yunanistan’a ilhakını, yani Enosisi gerçekleştirmek olmuştur. Zaten Başpiskopos, 1960-1963 yılları arasında vermiş olduğu birçok demecinde ve yaptığı konuşmalarda Enosis konusunu gündemde tutarak Ada’nın eninde sonunda Yunanistan’a katılacağını söylemekten çekinmemiştir (Türk Üniversitelerinin Kıbrıs Sorunu Hakkındaki Görüşü 1975: 3-5).

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki; Girit ve Rodos’tan sonra Kıbrıs Ada’sını da Elen Ada’sı yapmak isteyen Rumlara, yüzlerce yıllık hayalleri olan Büyük Elen Devleti kurma hayalinden vaz geçmemiştir. Rumlara bu hayalleri gerçekleştiği takdirde Ege ile Doğu

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları Akdeniz'i kontrolleri altında tutmaları kolaylaşmış olacaktı. Bu yüzden Kıbrıs'ta bir cumhuriyet tesis edilmesinden kısa süre sonra Rumlar, Cumhuriyet yönetimini kendi çıkarları doğrultusunda kullanma çabasına girmiştir. Bundan dolayı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan antlaşmaları bir süre sonra çiğnemeye başlamıştır. Böylece iki toplum arasında zaten var olan tarihsel bölünme, Rumların yıkıcı faaliyetleri ve politikalarıyla birleşince Ada'daki kriz daha da derinleşmiştir (Kızılyürek 2004: 288-289).

Bu dönemde Cumhurbaşkanı Makarios, Kıbrıs'ta çıkan sorunları bağımsız bir devletin içerisinde çıkan sıradan sorunlar gibi gösterme gayreti içerisinde girmiş; olası bir uluslararası müdahalenin önüne geçmek istemiştir. Bunun için Makarios, Zürih ve Londra Antlaşmaları yapılırken ve ondan sonra Kıbrıs Anayasası hazırlanırken gerçek niyetlerini kısa süreliğine gizlemiştir. Bağımsızlık sağlandıktan kısa süre sonra Makarios, Rumların asıl maksatlarına geri dönmelerini sağlayacak birtakım siyasi manevraların içerisinde yer almıştır. Bu bağlamda Makarios, 1960 yılından itibaren Zürih ve Londra Antlaşmalarını Ada'nın sömürge geçmişinden kalma bir haksızlık olarak sık sık eleştirmeye başlamıştır. Makarios, Kıbrıs'taki asıl maksatlarını gerçekleştirmek için önce ayrı belediyeler konusunu gündeme getirerek Türkleri saf dışı bırakmaya, sonra ise cumhurbaşkanı yardımcısı yetkileri arasında yer alan veto yetkisi gibi yetkilerin ortadan kaldırılması veya en azından işlemez hale gelmesini sağlamaya çalışmıştır (Erim t.y: 87).

Bütün bunlarla Makarios, Anayasada Türklere verilmiş olan hakları tanımadığı gibi Türk belediyelerinin kurulmasına da engel olmak istemiştir. Ancak Türk ve Rum kesimleri zaten ayrılmış ve Türk belediyeleri de fiilen göreve başlamış durumdaydı. Türk Cemaat Meclisi tarafından 31 Aralık 1962 tarihinde çıkarılan Türk Belediyeler Kanunu ile mevcut Türk belediyelerinin hukuki dayanağı hazırlanmış ve ardından bunları uygulamak üzere harekete geçilmiştir. Belediyeler konusundaki hükmün uygulanmasına yönelik olarak 19 Şubat 1963 tarihinde, Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ile Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides arasında bir görüşme gerçekleşmişse de bundan bir uzlaşma çıkmamış; iki taraf arasında var olan gerginlik daha da artmıştır. Makarios'un, Türk Belediyeler Kanununu uygulatmamaya yönelik tavrı nedeniyle Türk tarafı, çözüm için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre kurulan Anayasa Mahkemesi, anayasal konulardaki anlaşmazlıklar için bir Türk, bir Rum ve bir de tarafsız yargıçtan oluşmaktaydı. Bu mahkemenin tarafsız ilk yargıcı olarak bilinen Alman Anayasa Hukuku Profesörlerinden Ernest Forsthoff ve yardımcısı ise Christian Heinze'dir (Somuncuoğlu 2002: 51; İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 33).

Anayasa Mahkemesi'nin Türkler lehine bir karar verse dahi bunu tanımayacağını bildiren Makarios, daha önce kabul etmediği Bölge Gelişme Kanununu uygulamaya koymuştur. Kısa süre sonra, Anayasa Mahkemesinden Türkler lehine bir karar çıkmıştır. Bu karardan sonra Rumlar, bağımsız Mahkeme Başkanı Alman Prof. Dr. E. Forsthoff ile

yardımcısı Dr. Heinze'ye aşırı baskı uygulamış ve mahkeme başkanı ve yardımcıları, bu baskılar yüzünden istifa etmek zorunda kalmıştır. Başpiskopos Makarios, Profesör Forsthoff'un istifasını, asistanı aleyhine çıkan haber ve yorumlara dayandırması sonrasında Dr. Fazıl Küçük, bir açıklama yapmış ve konunun çıkan haberlerden farklı olarak cereyan ettiğini bildirmiştir. Dr. Küçük, konuyla ilgili verdiği bir demecinde; "Profesörün asistanının bütün implikasyonları ile detektifler tarafından takip edilmekten şikâyetinde bulunduğu bahsetmeyişi, Başpiskoposun bu problemi hangi ruh hali içerisinde ele aldığını göstermektedir." diyerek Makarios'un açıklamasının meseleyi tamamen saptırmaya yönelik bir hamle olduğunu vurgulamıştır (Devrim 29 Mayıs 1963: 1). Böylece 1960 Anayasasının maddeleri altındaki hükümet, işlevsiz duruma düşmüştür.

Yüksek Anayasa Mahkemesinin işlevsiz hale gelmesinden sonra Makarios'un bu seferki hedefi; Cumhuriyet yönetiminin kaldırılmasına yönelik çalışmaları hızlandırmak olmuştur. Bunun için Polikarpos Yorgacis, Tossos Papadopoulos ve Glafkos Klerides'i gizli bir eylem planı hazırlamakla görevlendirmiştir. Bu plana göre temel hedef; Enosisi gerçekleştirmeye yönelik bir hükümet darbesi yaparak bütün muhalefeti yok etmek olmuştur. Bu şekilde Kıbrıs'taki Türk toplumu, etkisiz hale getirilerek Enosis gerçekleşmiş olacaktı. Bu yüzden Makarios'un, Cumhuriyet Anayasasının 13. maddesinde değişiklik yapılmasına yönelik teklifi, Rumlar için hayati öneme sahiptir (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 34). Aslında 13 sayısı, Makarios'un hayatında uğurlu sayı olarak bilinmekteydi. Kendi deyimiyle; 12 Adaların Yunanistan'a verilmesinden sonra Kıbrıs'ı 13. Ada olarak Yunanistan'a bağlama görevi, Tanrı tarafından kendisine bahşedilmişti. Bu yüzden 1963 yılında Türklere sunulan anayasa değişiklik teklifi, 13 maddeden ve 13 sayfadan ibaret olmalıydı. Yine Makarios, 13 sayısını kendisi için bir milat olduğunu kabul ederek bunun için "Ada'ya döneceksem, döneceğim ayın, 13 olması gerekir" şeklinde takıntılı bir düşünceye sahipti (Denktaş 1991: 141).

Anayasa değişiklik teklifinde ön plana çıkan maddeler arasında, siyasi, sosyal, adli ve askeri anlamda Türklerin Ada'daki varlığına son verecek maddelerden oluşmaktaydı. Bunlar arasında siyasi olarak cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto yetkisinin kaldırılması, Temsilciler Meclisine meclisin çoğunluğu tarafından seçilmesi, bazı kanunlar için Rum ve Türklere ayrı ayrı çoğunluk istenmesi şartının kaldırılması gibi hususları ihtiva etmekteydi. Aynı değişiklik teklifinde Türklerin ileri de kamu hizmetlerinden yoksun bırakmaya yönelik birtakım maddeler de içermekteydi. Ada'daki Türk varlığını zayıflatacak adli ve askeri mekanizmalar oluşturmaya yönelik maddeler ise, yine bu Anayasa değişiklik teklifinde üstü kapalı olarak yer verilerek Türkler, her türlü haktan yoksun bırakılmak istenmiştir (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 34-35).

Hâlbuki Kıbrıs Anayasası, uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınmış; Ada'daki Türk ve Rum taraflarının çıkarları, zaten dengelenmiş durumdaydı. Fakat Rum

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları tarafının ısrarla üzerinde durduğu konu; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin özel statüsünün kalkmasına ve Ada'da mutlak bir Rum egemenliğinin kurulmasına yol açmaktaydı. Bu yüzden 1962'de Rumların başlattığı şiddet olaylarına Makarios'un özel istekleri de eklenince Ada'da büyük bir kriz patlak vermiştir (Manisalı 2003: 42-43).

II. Kıbrıs Türklerini Kanlı Noel Katliamına Götüren Süreç ve Türkiye

Makarios, Kıbrıs'ta anayasa değişikliği teklifini sunarken zihninde tasarlamış olduğu planın eninde sonunda hayata geçeceğine inanmaktaydı. Bunun için Makarios, Anayasa değişikliğini Türklere kabul ettirerek haklarını ellerinden almaya yönelik gizli çalışmalar yürütmüş; Enosis yolundaki bütün engelleri ortadan kaldırmak istemiştir. Bu süreçte Rumlar, kendi anayasalarını kabul ettirmek için Türklere yönelik her türlü baskı, tehdit, şantaj gibi yöntemler uygulayarak Türkleri yıldırma ve Ada'daki haklarından vazgeçirmek istemiştir. Nitekim Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs'taki Askeri Kuvvetlerde görevli General Karayannis, hatıralarında Başpiskopos Makarios'un bu planını doğrulayan şu açıklamayı yapmıştır:

“Başpiskopos Makarios, Enosis'i ilk merhalesi Anayasanın değiştirilmesi olan, müteselsil merhalelerle gerçekleştirmeye kararlı idi. Türkler Anayasa'nın değiştirilmesine itiraz edince Başpiskopos Makarios planını tatbik etti ve Aralık 1963'te Rum tecavüzü başladı.” (Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil...1965: 28).

Bu dönemde Makarios tarafından hazırlanan dönemin İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis tarafından Akridas veya Akritas ismi ile imzalanan merkez karargâh emri, Rumların amaçlarını ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kabul ediş tarzını göstermesi bakımından önemlidir. Bu emirlerin kritiği yapıldığında Rumların asıl maksatlarının Türk bölgelerine yönelik saldırı ve katliamlar yaparak Enosis düşüncesini aşamalı olarak hayata geçirmek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ilk önce Rumlar, Akritas Planı'nı devreye sokarak Ada'daki düşüncelerini gerçekleştirmek istemiştir. Bu plan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki antlaşmaları, kademeli olarak ortadan kaldırmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla Rum halkının gözünde önemli prestij kaybına uğramış olan Makarios, bu antlaşmaların kendisine zorla kabul ettirildiği propagandasını yayarak hem iç hem de dış kamuoyunu yeniden kazanmaya çalışmıştır. Makarios, yapılan antlaşmaları ortadan kaldırmak maksadıyla önce anayasayı uygulamayarak işlevsiz duruma sonra ise geçersiz duruma düşürmek maksadıyla Akritas Planı'nı devreye almıştır. Böylece Anayasa'nın değiştirilmesine yönelik çalışmalar, Rumlar açısından daha kolay hale gelmiştir. Bununla bağlantılı olarak Self-Determination konusu dâhil olmak üzere birçok konu, Makarios tarafından paravan olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede Akritas Planı'nın bir gereği olarak Makarios, önce anayasayı değiştirerek Türklerden gelecek tepkiyi önlemek istemiştir. Rumların istediği şekilde düzenlenecek yeni anayasayla birlikte Türkler azınlık

durumuna düşürülmüş olmanın yanı sıra Türkiye'nin olası müdahalesinin önüne geçilmiş olacaktı. Akritas planında açıkça belirtilmiş olmamasına rağmen, Rumların asıl maksatları; Enosis'i gerçekleştirmek için Türk bölgelerine saldırmak ve katliamlar yaparak Ada'daki Türk varlığına son vermektir. Bu süreçte Türklere yönelik yaptıkları katliamları örtbas etmek isteyen Rumlar, birtakım politik gerekçelere sığınarak gerçekleri saklamaya çalışmıştır (Akridas Plânı 1971: 25-26).

Rumlar, Kıbrıs Anayasası'nın tadili için yaptıkları müracaatın reddedilmesi üzerine, bu konuyu kendi yöntemleriyle halletme yolunu seçtiler. Bunun için Ada'daki Türkleri tamamen yok etmeye yönelik daha önce hazırlanmış oldukları Akritas Planı'nı, 21 Aralık 1963 tarihinde uygulamak için harekete geçtiler (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 35). Böylece Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkma girişimi, bu plan çerçevesinde yürütülmeye başlamıştır. Plana göre; Türk halkı, ani bir saldırı ile yok edilecek ve Kıbrıs, kısa sürede Yunanistan'a bağlanacaktır. Öteden beri Rumların milli davaları haline gelen Enosis düşüncesi, bu yöntemle gerçekleşmiş olacaktı. Bu gizli planın hazırlayıcıları arasında; Cumhurbaşkanı Makarios, başta olmak üzere Akritas kod adıyla İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis ile birlikte Meclis Başkanı Glafkos Klerides'in yer aldığı görülmüştür. Yine bu planda görev alacaklar arasında; Başkan: Polikarpos Yorgacis ile birlikte Başkan Vekili: Çalışma Bakanı Thassos Papadopoulos, Kurmay Daireleri Müdürü: Meclis Başkanı Glafkos Klerides, Kurmay: Milletvekili Nikos Koçış gibi isimler yer almıştır (Somuncuoğlu 2002: 60; Kızılyürek 2004: 288-289).

Bu plan doğrultusunda 1963 yılında Rumlar, Türklere ateşli silahlarla saldırmaya başlamıştır. Kıbrıs'ın farklı bölgelerinden Türklere karşı saldırılar düzenlenmiş, Türk milletvekilleri ile kamu yöneticileri, Rum çeteleri tarafından silah zoru ile görevlerinden uzaklaştırılmıştır (Manisalı 2003: 44). Saldırı, Rumların 20 Aralık 1963 gecesi Lefkoşa'nın Tahtakale semtinde bulunan bir grup Türk'ün otomobillerine ateş açmasıyla başlamıştır. Bu saldırı sonucunda Cemaliye Emirali ve Zeki Halil adlı kişiler şehit düşmüş, dört Türk ise yaralanmıştır. Saldırıyı kınamak üzere 21 Aralıkta Lefkoşa Türk Lisesi'nde toplanan Türk öğrencilerin üzerine EOKA çeteleri tarafından ateş açılmıştır. Aynı gün Lefkoşa'daki Atatürk büstüne de bir saldırı düzenlenmiştir. 22 Aralık günü ise Türkiye'nin Büyükelçilik binası ile Kıbrıs Cumhuriyeti, cumhurbaşkanı yardımcısının ikametgâhı kurşunlanmıştır. Aynı gün Makarios, Garanti Antlaşması'nı tanımadığını ilan etmiş ve bu durum, Rum saldırganları daha da cesaretlendirmiştir. Rum alayı ve EOKA çetelerine karşı Türkler, can ve namuslarını korumak için 22 Aralıktan itibaren Türk Mukavemet Teşkilatı'nı tekrar etkin hale getirerek kısıtlı imkânlarla direnişe geçmiştir (Çay 1989: 73-74; Yiğit Yüksel 2018: 346-350).

Rumların hedefindeki ilk yer, Lefkoşa'ya kolay bir şekilde ulaşabilmek amacıyla kendilerine engel olarak düşündükleri Küçükkaymaklı kasabasıydı. 23 Aralık 1963'te Rum takviye güçlerinin gelmesiyle birlikte EOKA'cı Nikos Sampson başkanlığındaki Rum

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları çeteleri, buradaki masum Türk halkına saldırıda bulundular (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 35). 1963 yılında gerçekleşen bu saldırının temel hedefi; 1960 Antlaşmalarını yok etmek, Kıbrıs Türklerini azınlık durumuna düşmesini sağlayarak Rumlara Enosis yolunu açmaktır. Kıbrıs Türklerinin lideri, Rauf Denktaş; "Rumlar'ın tek ve şaşmaz hedeflerinin Kıbrıs'ta, içinde bir azınlık olarak kalacağımız, Türkiye'nin garantisinden yoksun, bir Rum Cumhuriyeti kurmak olduğunu ya görmek istemiyorlar ya da göremiyorlar." (Denktaş 1991: 9) diyerek, Rumların gerçek amacının Enosis olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu konuda ABD ve Avrupa devletlerinin Rum saldırıları karşısında sessiz kalmasını da eleştirmiştir. Ancak şurası bir gerçek ki; Kıbrıslı Türklere karşı yapılan saldırı ve katliamlar karşısında Türkiye, tam ve etkili şekilde mücadele ve müdahale etme konusunda bazı sıkıntılar yaşamıştır. Nihat Erim, Başbakan İsmet İnönü ile yaptığı görüşmeden yıllar sonra bu durumun nedenini şu şekilde izah edecektir:

"...İnönü ile görüşmeden önce, yani 1963 sonlarında, Kıbrıs'a askeri müdahalenin, 23 Aralık 1963'de veya ertesi gün, yapılmamış olmasını eleştirmiştik. Ancak, İnönü bana denizaşırı bir sefer, bir çıkarma yapabilecek hazırlığımızın olmadığını anlatınca, acı gerçeği kabul ettim. Bundan sonra İnönü'nün politikasına canla, başla katıldım..." (Erim t.y.: 259).

Rumların Türklere yönelik bu saldırıları karşısında Türk Mukavemet Teşkilatı, 5.000 Türk'ün sorumluluğunu üzerine alarak bölgeden ayrılmalarına yardım etmiştir. Göç eden Türklerden 3.000'i Hamitköy'e, 2.000'i ise Lefkoşa'nın güvenli bölgelerine sevk edilmiştir (Denktaş 1996: 61 b; Çay 1989: 74). Bu sırada İngiltere ve Yunan hükümetleri nezdinde girişimde bulunan Türkiye, Rum saldırılarının bir an evvel sona ermesi için birlikte harekete geçilmesini istemiştir. Türkiye'nin girişimleriyle 24 Aralık 1963'te, Lefkoşa'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adına bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Ancak buna rağmen Rum çeteleri, 24 Aralık günü Lefkoşa ve diğer Türk bölgelerine saldırılara devam etmiştir. Kıbrıs'ta Rumların, Türk toplumuna acımasız şekilde saldırıya geçtiği bu dönemde, Rum radyosunun kara propagandalarına cevap vermek ve Türk toplumunun moralini yüksek tutmak amacıyla Bayrak radyosu faaliyete geçmiştir (Çay 1989: 74-75). Rum çetelerinin kadın-erkek, genç-ihtiyar demeden yaptıkları vahşice saldırılar sonucunda Türkler, 92 şehit, 475 yaralı ve sayıları tam olarak tespit edilemeyen pek çok kayıp vermiştir. Bu süreçte Makarios'un görüşmelere bir türlü yanaşmaması ve Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türkiye, garantörlük hakkını kullanarak 25 Aralık 1963 tarihinde Ada'daki Türk alayının garnizondan çıkarak mevzilere yerleşmesi sağlanmıştır. Ardından Türk Hava Kuvvetlerine bağlı savaş uçakları, Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşları yapmıştır. Böylece tarihe Kanlı Noel olarak geçen Rum katliamı, Türkiye'nin bu kararlı tutumu sayesinde durdurulabilmiştir (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 35; Yiğit Yüksel 2018; 346-351).

Türkiye'nin garantörlükten doğan hakkını kullanarak harekete geçmesinden sonra Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük ile birlikte Rauf Denktaş'ı telefonla

arayarak İngiliz Yüksek Komiserliği'nde bir toplantı yapılması girişiminde bulunmuştur. 27 Aralık 1963 tarihinde İngiliz generalin komutasında, üç garantör ülkenin askerleri, "Barışı Koruma Kuvveti" adı altında göreve başlamıştır. 30 Aralık günü ise "Yeşil Hat Antlaşması" imzalanarak Kıbrıs'ın fiilen taksimi yönünde önemli bir adım atılmıştır (Somuncuoğlu 2002: 63). 1963 katliamında önemli rol oynayan Nikos Sampson, bir süre sonra Makarios'la bozuşmuş, olayların mesuliyetini üzerine almaktan kaçarak Ada'daki fiili yeni durumun sorumluluğunu Makarios'a yüklemiştir (Çay 1989: 75).

Akritas Planı çerçevesinde Rumların, Kıbrıs'taki Türkleri tamamen yok etmeye yönelik giriştikleri hareket sonrasında, Türk kamuoyu buna duyarsız kalmamış, tepkilerini çeşitli eylemlerle dile getirmiştir. Bu bağlamda olayların hemen ardından 31 Aralık 1963 tarihinde İstanbul'da düzenlenecek yılbaşı eğlencesinin iptali gündeme gelmiştir. Bunun yanı sıra Türk radyoları da sadece klasik müzik çalarak yayın akışını değiştirmiş ve Kıbrıs'ta Türklere yönelik girişilen bu katliam kınanmıştır. Türkiye'de bazı belediyeler, başta İstanbul Belediyesi olmak üzere Rum isimlerini çağrıştıran yer adlarının değiştirilmesine yönelik öneriler vermiştir. Bu bağlamda İstanbul'un semtleri arasında yer alan Rumelikavağı, Rumelifeneri ve Rumelihisarı gibi yer adlarının bir an önce değiştirilmesi istenmiştir. Ayrıca İstanbul Belediyesi sınırlar içerisinde yer alan Adalarda, Rumca sokak isimlerinin değiştirilmesi için de harekete geçilmiştir. Alınan karar doğrultusunda; Samatya ismi Koca Mustafa Paşa, Ağva ismi Yeşilçay ve Galata ismi de Karaköy olarak değiştirilmesi için bir çalışma başlatılmıştır (Keser t.y.: 321 a).

III. Kıbrıs'ta Geçici Kıbrıs Türk Yönetiminin Kurulması

1 Ocak 1964 tarihinde Makarios, Kıbrıs'la ilgili bütün antlaşmaları feshettiğini duyurmasıyla birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkmış ve yerini gayrimeşru Rum yönetimine bırakmıştır. Bu haksız yere atanmış Rum yönetimi altındaki Kıbrıs Cumhuriyeti, varlığını bir süreliğine bu şekilde sürdürmüş ve Kıbrıs adına kararlar almaya başlamıştır (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 35-36). Böylece Kıbrıs'ta fiili olarak cumhuriyet ortadan kalkarken Rumlar, Ada'da hâkim duruma gelmiştir. Kıbrıs'taki Türkler ise küçük bir bölgeye sıkıştırılarak Türkiye ile bütün ulaşım ve iletişim bağları koparılmış olduğu halde Rum saldırıları devam etmiştir. Bu zor şartlar altında bile Türkler, kendi bağımsız yönetimlerini kurabilmek için sınırlı imkânlarla Rumlara karşı direnişe geçmiştir (Manisalı 2003: 46). Bu arada Kıbrıs Haber Ajansına özel bir demeç veren Makarios, bütün anlaşmalarla birlikte ittifak anlaşmasının da feshedildiğini, bu yüzden Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri birliğini geri çekmesi gerektiğini söylemiştir. Makarios, Türkiye'nin Ada'daki 650 kişilik askeri birliğini geri çekmediği takdirde, barış kuvvetinden bunu sağlamasını isteyeceğini; bu teşebbüsten bir sonuç çıkmadığı takdirde ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvuracağı tehdidinde bulunmuştur. Makarios'un konuyla ilgili yaptığı konuşmada; "İttifak Anlaşmasının feshine rağmen Türk askerlerinin Kıbrıs'ta

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları kılması, Adanın toprak bütünlüğünü ihlal mahiyetindedir. Türkiye'nin, İttifak Anlaşmasının hala yürürlükte olduğu yolundaki iddiaları ise hukuki mesnetten mahrumdur. Zira hiçbir devlet istemediği ve her nasılsa imzaladığı bir ittifaka bağlı kalmak hususunda zorlanmaz." diyerek Türkleri ve Türkiye'yi dolaylı yoldan tehdit etmiştir (BCA, 030.01/ 133.865.4/ 08.03.1964). Ancak Makarios, Türkiye ve Yunanistan ile olan ittifak ve garanti anlaşmasını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamasından hemen sonra, aldığı tepkiler nedeniyle kararından vazgeçmek zorunda kalmıştır (Yiğit Yüksel 2018: 353). Bu süreçte Makarios, önce Enosis'e engel olan anayasayı değiştirmek maksadıyla öldürerek, yakarak, yıkarak Türkleri yıldırmağa kalkışmak, sonra ise garanti veren devletlerin vaki olacak kanuni müdahalesini bahane ederek Birleşmiş Milletlere başvurmak, şeklinde özetleyeceğimiz bir planı uygulamaya başlamıştır (BCA, 030.01/64.394.29/ 1964).

13 Ocak 1964 tarihinde İngiltere'nin talebi üzerine Ada'da siyasi çözüm bulunması için Londra'da Türkiye ile Yunanistan'ın katılımıyla önce üçlü Garantör Devletler Konferansı yapılmıştır. 15 Ocak'ta ise Kıbrıs'taki Türk ve Rum taraflarının katılımıyla beşli olarak konferans devam etmiştir. Konferansta Türk tarafını temsil eden Rauf Denktaş; "1960 çözümü Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlayamamıştır. Fiili güvencelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede tek çözüm, coğrafi olarak ayrılmış ve zorunlu nüfus mübadelesini gerçekleştirmiş iki toplumlu federal bir devletin kurulmasıdır" diyerek, çözüm önerilerini dile getirmiştir. Yunanistan'ın desteğini alan Klerides ise çoğunluğun çıkarlarına uygun ve kendileri açısından uygulanması kolay bir anayasanın yürürlüğe konulması gerektiğini savunmuştur (Yiğit Yüksel 2018: 355).

İngiltere, Adada barış ve güvenliğin sağlanması görevinin NATO üyesi devletlerin verecekleri kuvvetlerden oluşan bir barış kuvvetine devredilmesi gerektiği görüşündeydi. İngilizlerin bu görüşü, konferansa katılan Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk temsilcilerince kabul edilmesine rağmen, Makarios tarafından reddedilmiştir. Ayrıca Kıbrıs Türk toplumunun haklarının azınlık hakları olarak değiştirilerek o şekilde tanınması yolundaki isteklerin de kabul edilmediği bu konferans, çıkmaza girmiş ve bir sonuca ulaşmadan dağılmıştır. Çünkü bu süreçte Rumların asıl maksatları; görüşmeleri uzatıp, geniş çaplı bir saldırı ile Kıbrıs Türkü'nü yok edebilmek için zaman kazanmak olmuştur (Denktaş 1996: 72 b). Konferansın dağılmasından sonra Rumların Lefkoşa'daki Bayraktar Camii'ni bombalaması üzerine Türkiye, İngiltere ile birlikte konuyu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşımıştır (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 36). Öte yandan saldırıların devam etmesi, Türkiye'yi 15 Şubat 1964 tarihinde Kıbrıs'a müdahale kararına itmiştir (Durusoy 2004: 79; Milliyet 15 Şubat 1964: 1).

Bu arada 17 Şubat 1964 tarihinde toplanan BM Konseyi çalışmalarına başlamıştır. Bu süreçte BM Genel Sekreteri U-Thant, ilgili bütün delegasyonlarla temasa geçtikten sonra hazırladığı iki maddelik teklifini Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs Hükümetleriyle

birlikte Güvenlik Konseyi üyelerine bir mektupla bildirmiştir. U-Thant'ın sunduğu teklifte; "Kıbrıs'a bir Milletlerarası kuvvet göndererek biran evvel asayişin temini suretiyle gerginliğin izalesi ve tarafsız arabulucuların öncülüğünde Kıbrıs anlaşmazlığına nihai hal çarelerinin araştırılması" görüşüne yer verilmiştir. Öte yandan Güvenlik Konseyi'nde İngiltere, Türkiye, Kıbrıs Rumları ve Yunanistan delegelerinin yaptıkları konuşmalardan; İngilizler, Birleşmiş Milletlere karşı sorumlu bir kuvvetin Kıbrıs'a gönderilmesini ve barış kuvvetinin Ada'da kaldığı müddetçe Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Garanti Anlaşması'nın kendilerine verdiği yetkileri kullanmaktan vazgeçmesi gerektiği görüşü, ön plana çıkmıştır. Bu süreçte Rumlar, Kıbrıs'a gönderilecek askeri kuvvetin doğrudan doğruya Güvenlik Konseyi emrinde olması gerektiğini savunmuştur. Bu kuvvetin sadece dahili emniyet ve asayişini korumakla kalmayıp Ada'nın toprak bütünlüğü ve istiklalini de muhafaza etmesini isteyerek Garanti Anlaşması, İttifak Anlaşması, Londra ve Zürih Antlaşmalarının iptali yönünde bir görüş beyan etmişlerdir (BCA, 030.01/ 71.452.4/ 19.02.1964; Keser, t.y.: 461 b). Türkiye ve Kıbrıslı Türkler ise daha önce yapılmış olan anlaşmalara vurgu yaparak, Ada'daki Türklerin haklarının korunmadığını, bu yüzden Türklere fiili garantiler verilmesi gerektiğini ve bunun da ancak Kıbrıs Türklerini bir araya getirecek bir federal yönetimle mümkün olacağını savundular (Yiğit Yüksel 2018: 355). Konuyla ilgili olarak Başbakan İsmet İnönü, Boston'da yayınlanan The Christian Science Monitor gazetesinin Orta Doğu Muhabiri Mr. John Rigos'a 13 Şubat 1964 günü verdiği mülakatta, Kıbrıs'ta hal çaresinin federal sistem olabileceğini açıkça şu cümlelerle ifade etmiştir:

"...Bugün içinde bulunduğumuz federal sistemdir. Mesele iki cemaat üzerine bir sistem kurmak ve iki cemaatin beraber yaşamasında Yunanistan ve Türkiye arasında emniyetli bir dostluğun yaşamasına meydan vermektir. Geçmişte, yani eski hal tarzının kusurları ve ondan sonraki tatbikat üzerinde durmanın ameli bir faydası yoktur. Bugün için çare olarak bizim iyi niyetle bulunduğumuz, coğrafi şartlarını da temin ederek iki cemaatin yan yana yaşamasını sağlayacak bir federal idaredir. Böyle bir sistem kurulur ve idarecileri iyi niyetli olursa 20 sene sonra bu olayların hepsini unuturlar. İki cemaat sulh içinde yaşarlar ve Türk-Yunan münasebetleri hayatiyetlerinden bir şey kaybetmeksizin devam eder..." (İnönü 1964: 6-7).

Diğer taraftan BM Barış Gücü'nün henüz oluşturma safhasında Kıbrıslı Türklerin aleyhine olacak Kıbrıs Rum Hükümeti'nin Kıbrıs'ın meşru hükümeti olduğunu ima eden bir takım açıklamaların yapılmış olması, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının anayasaya aykırı olduğu yolundaki protestolarına neden olmuştur. Buna rağmen, Kıbrıs Daimi Temsilcisi Zenon Rossides'in tek yetkili ağız olmasının getirdiği baskı sonuç vermiştir. Kıbrıslı Rumlar, burada istediklerine ulaşarak meseleyi BM platformunda kendi lehlerine çevirmeyi başarmışlardır. Kıbrıs Rum Hükümeti'nin, Ada'da her iki toplumun da hükümeti olarak tanınması yolundaki karar, Türkiye dışındaki tüm BM ülkeleri tarafından kabul edilmiş

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları olmasıyla birlikte Rumların amacına önemli ölçüde yaklaştığını göstermektedir (Somuncuoğlu 2002: 64-65).

İngilizler, Ada'daki Türk direnişinin uzun süre devam edemeyeceğini düşünmekteydi. Bu süreçte Türkiye'nin Ada'ya müdahale edecek yeterli bir güce sahip olmadığını da biliyordu. Türkiye'nin Ada'yı koruyacak gücünün olmaması, Nihat Erim ile İsmet İnönü yaptığı görüşmeye de yansımıştır. Bu görüşmede İnönü; "Kıbrıs'a asker gönderecek halimiz yok, bunu günde üç defa kumandanlarla istişare ediyoruz" demiştir. Nihat Erim ise; "Doğru yoldasınız, kan dökmeden, ordumuzu bulaştırmadan Milletlerarası güçlerle önleyebilirsek çok iyi olur, buna çalışıyorsunuz, devam edin" diyerek düşüncelerini açıklamıştır (Erim t.y.: 259). Ada'nın Yunanistan'a geçme ihtimali, İngiliz çıkarlarına da ters düşmekteydi (Denktaş 1996: 68 b). Bu yüzden Türkiye, Kıbrıs meselesinde İngilizleri rahatsız etmeyen hatta İngilizlerin görüşüne yakın bir politika izlemesi gerekliydi. Buna karşın Türkiye, NATO müttefiki olmanın gerektirdiği sorumlulukla hareket ederek Ada'daki politik konumunu tam olarak belirleyememiştir. Bu yüzden Türkiye, NATO'nun bir üyesi olarak Kıbrıs'ta bağımsız bir politika izleyememiş olmasının getirdiği bir sonuç olarak Yunanistan ve Rum tarafının konumunun giderek güçlenmesinin önüne geçememiştir. Yunanistan'ın bir NATO üyesi olmasına rağmen, Türkiye'den farklı olarak Kıbrıs konusunda saldırgan ve Türk tarafını yok sayan bir politika izlemiş olması, elbette kabul edilemez bir durumdur. Ancak bütün olanlar karşısında Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde izlemiş olduğu pasif politika, iktidardaki İnönü Hükümeti'ne yönelik eleştiri dozunun giderek artmasına neden olmuştur. Bu yıllarda muhalefet partileri, hükümetin Kıbrıs konusunda takip ettiği politika hakkında bir tahkikatın açılmasına dair bir önergeyi TBMM'ye sunmuştur. Önergenin oylama aşamasına gelmeden önce parti temsilcileri, Kıbrıs konusunda söz alarak düşüncelerini dile getirmişler, Kıbrıs konusunda hükümeti sert şekilde eleştirmişlerdir. Millet Partisi Meclis Grubu adına söz alan İstanbul milletvekili Zekâi Dorman, Hükümetin Kıbrıs politikasını eleştirerek bu konuda daha cesur politikalar takip edilmesi gerektiğini savunmuştur. Dorman konuşmasında; Türkiye'nin Kıbrıs'a karşı millî politikası nedir ve ne zaman çizilmiştir? Sorusunu yönelterek, sözlerine şöyle devam etmiştir:

"...Millî politika, haddizatında, millî bir düşünce ve kararın koalisyonundan doğar. Bu politika, demokratik rejimin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin liderleri ile müştereken tespit ve bir protokola raptedilmek ve bu konuda Genelkurmayın da mütalâası alınmak lâzımdır. Biz, bugün tek parti ile idare edilmesine rağmen, Hükümetin, millî bir politikayı tatbikle mükellef bulunduğu, ama bu politikayı tek başına tanzim edemeyeceğine kaaniiz..." (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 29.02.1964: 548, 549).

Muhalefet temsilcilerinin yaptığı konuşmalardan anlaşılıyor ki; Hükümetin Kıbrıs konusunda cesur bir politika izlemesi gerekirken, kapalı dış politika tercih etmiş olması,

muhalefeti hayli kızdırmıştır. Ayrıca dış politikada muhalefetin iktidarla arasında bir ayrılık yaşanmamasına rağmen, hükümetin Kıbrıs konusundaki tutumu, muhalefet ile iktidarı karşı karşıya getirmiştir (Denktaş 1996: 181 b). Başbakan İsmet İnönü ise bu eleştiriler ve verilen önerge karşısında Meclis'te yaptığı konuşmasında;

“...Kıbrıs meselesi bugün buhranlı safhalarından bir kısmını geçirdikten sonra yeni bir safhaya gelmiştir, bu safha da son derecede naziktir. Büyük Meclis karşısında tahkikat açılıp tetkik edilecek tasvip edilmeyen bir politika hakkında, yarın ne karar verileceği belli olmadan bu orta sıralardan şüpheler altında bu memleketin harici politikası takip olunamaz...” (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 11.03.1964: 556)

İfadelerine yer vererek bu kritik dönemde hükümete yapılan eleştirilerin haksızlığına değinmiş, Kıbrıs konusunda hükümetinin politikasını savunmuştur. Bu açıklamalarından fazla tatmin olmayan muhalefet, Kıbrıs olaylarıyla ilgili olarak hükümetin takip ettiği politika hakkında bir tahkikat açılması için Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) İstanbul Milletvekili Saadet Evren öncülüğünde bir önerge vermiştir. Ancak Meclis'e sunulan bu önerge, 140'a karşı 162 oyla reddedilmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 11.03.1964: 575).

Türkiye'de bütün bu tartışmalar yaşanırken Ada'daki Rumlar, konumunu güçlendirecek bir takım faaliyet içerisindeydiler. Rumlar, Ada'daki Rum üyelerinin desteğiyle Ulusal Muhafız Birliği olarak adlandırılan orduya, 18-59 yaş aralığındaki kişilere mecburi askerlik mükellefiyeti getiren bir yasa, Temsilciler Meclisi'nden geçmesini sağladılar. Çıkan yasa ile Kıbrıslıların silah taşıma izni, sadece bu milli kuvvetlere ve polislere verilmiş oldu. Bununla yetinmeyen Rumlar, Makarios'un isteğiyle Ada'da 1955 yılından beri katliam hareketlerinde yer almış olan EOKA örgütünün lideri Grivas'ın milli kuvvetlerin komutasını devralmak üzere davet etmiş olmalarıydı (BCA, 030.01/ 64.394.29/ 1964). Kıbrıs Rum lideri Başpiskopos Makarios'un, Grivas'ı çağırması elbette bir tesadüf değildi. İkisinin ortak gayeleri; iki toplumlu bir devlet kurmak değil, Kıbrıs Türklerine hiç yer vermeyen Enosis'i savunmaları, yani Ada'yı Yunanlaştırma idealine sahip olmalarıydı. Bu bağlamda Makarios ve George Grivas, Kıbrıs milliyetçisi olarak değil, Yunan milliyetçisi olarak Kıbrıs'ta terör faaliyetinde bulundular (Keser t.y: 166-167 a). Bu ortamda Ada'daki Türklerin güvenliği tehlikeye düşmüş ve Rum saldırıları artarak devam etmiştir. Türklere yönelik saldırılar artınca Türkiye, Kıbrıs'a 7 Haziran 1964'te bir askeri harekât yapmayı planlamıştır. Fakat Türkiye'nin Ada'ya çıkarma yapma kararı, ABD Başkanı Johnson tarafından engellenmiştir. ABD Başkanı Johnson'un gönderdiği ve daha sonra Başbakan İsmet İnönü'ye iletilen mektup sonrasında Türkiye, Kıbrıs'a yapacağı askeri operasyondan vaz geçtiğine dair iddialar gündeme gelmiş ve Meclis'te sert tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Muhalefet partileri, mektubun içeriğinin açıklanmasını isteyerek, bu konuda iktidarı sert şekilde eleştirmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 29.12.1965: 182-

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları

187). İçeriği uzun süre açıklanmayan bu mektup, 13 Ocak 1966 yılında itibaren basında yer almaya başlamıştır. Hürriyet gazetesinde 13 Ocak 1966 tarihinde 'Johnson Mektubu' başlığıyla yayınlanan haber, Meclis'te hayli tartışmalara neden olmuş, hatta ilgili gazete için gerekli tahkikatın yapılması istenmiştir. Ancak Cumhuriyet Senatosu, Hükümetin mektupları açıklamada serbest olduğuna karar vermiştir (Hürriyet 13 Ocak 1966: 1; Millet Meclisi Tutanak Dergisi 14.01.1966: 382). Mektupta ABD, Türkiye'nin Kıbrıs harekâtını engellemek için ileri sürdüğü nedenlerin yanı sıra, asıl önemli olanı Türkiye'nin Sovyet saldırıları karşısında tek başına kalabileceği imasında bulunarak Türkiye'yi dolaylı yoldan tehdit etmiş olmasıydı. Johnson mektubundan hemen ardından Başbakan İsmet İnönü, ABD başkanına bir cevap mektubu yazmıştır. Mektubunda İnönü; "Garanti Antlaşması'nın 4. Maddesi hükümleri, üç teminatçı devlete, antlaşma hükümlerinin ihlali halinde, antlaşma ile ihdas edilen düzeni tekrar kurmak münhasır maksadı ile müştereken bu mümkün olmadığı takdirde de, münferiden harekete geçmek hakkını vermektedir" diyerek Türkiye'nin müdahale hakkı olduğu vurgulanmıştır (Dışişleri Bakanlığı Belleteni 31 Ocak 1966: 100-103, 106; Yiğit Yüksel 2018: 362).

ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın gönderdiği ve krize neden olan bu olaylı mektup sonrası Türkiye, dış politikada Batı bloğunda yer almanın yararlı mı? zararlı mı? olacağı konusunu sorgulamaya başlamış ve Türk-ABD ilişkileri yeniden gözden geçirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye, dış politika uygulamalarında Batı bloğunda yer alma hedefinden tam olarak sapmamakla birlikte diplomatik planlarını değiştirmiş, farklı alternatifler üzerinde durmaya başlamıştır (Duran- Karaca 2013: 125). Amerika Birleşik Devletleri, kendi çıkar dengelerine uygun olarak gönderdiği bu mektupla birlikte Kıbrıs problemi yüzünden Türk-Yunan Savaşı'nın çıkmasını önlemek arzusunda idi ve bunu Türk ve Yunan hükümetlerine farklı yollardan ileterek kendi kontrolünde Ada'nın geleceğini belirlemek istemiştir.

Kıbrıs meselesine ABD'nin müdahil olmasıyla birlikte, geleneksel çözüm önerileri, yerini kontrollü çözüm önerilerine bırakmıştır. Kısa sürede Amerikan'ın arabuluculuğunda gerçekleşen Cenevre görüşmelerine, Türk ve Yunan temsilciler katılmıştır. Türk temsilci olarak Nihat Erim ve Kıbrıs'taki Türk alayının komutanı Turgut Sunal, görüşmelerde yer almıştır. Eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson, her ne kadar gözlemci olduğu söylene de Kıbrıs tarihinde kendi adıyla anılan bir planı önermiştir (Hasgüler 2006: 284-285). Ancak Makarios, ABD'nin sunduğu Acheson Planı'nı, taksimden değiştirilmiş farklı bir şekli olarak gördüğünden bu planı reddetmiştir.

Acheson Planına ilişkin olarak 8 Ağustos 1964 tarihinde AKEL Merkez Komitesi tarafından yapılan açıklamada ise; "Kıbrıs halkının isteği, emperyalist NATO ile birleşmek değil, Yunanistan'la olacak birleşmedir. Yunanistan'la olacak birleşmeye evet, NATO ile olacak birleşmeye hayır" denilerek, Rumların nihai hedefinin Enosis olduğu bir kez daha

ortaya çıkmıştır (Somuncuoğlu 2002: 68). Diğer taraftan ABD'nin tutumundan cesaret alan Rumlar, Grivas'ın komutasındaki gruplarla saldırıya geçmiş; Kıbrıs Erenköy'de bulunan Türklere yönelik imha politikasını gerçekleştirmeye başlamıştır. Rumların bu saldırıları, BM tarafından önlenemeyince Türk ordusuna ait jetler, 9 Ağustos 1964 günü Rumlara müdahale etmek durumunda kalmıştır. Bu askeri harekât sırasında Yzb. Cengiz Topel, havada patlayan uçağından paraşütle atlamak suretiyle canını kurtarmıştır. Fakat esir düşen Cengiz Topel, Rumlar tarafından işkence yapılarak şehit edilmiştir. Türkiye'nin bu müdahalesinden sonra ABD ve İngiltere, BM'ye başvurarak ateşkes kararını çıkarmıştır. Böylece olay, uluslararası platforma taşınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde yapılan Cenevre görüşmelerinden de bir sonuç çıkmamıştır. 9 Temmuz 1964 tarihindeki bu toplantıda Türkiye, Federasyon İlkesini ortaya attıysa da kabul görmemiştir (Balcıoğlu 2002: 486-487).

Erenköy olaylarından sonra Makarios, Kıbrıs Türklerine karşı ekonomik abluka uygulamaya başlamıştır. Bu bağlamda çimento, demir, kereste gibi her türlü stratejik malzemeler ile ihtiyaç duyulan her türlü maddenin Türk bölgelerine girişi yasaklanmıştır (BCA, 030.01/38.328.9/11.08.1964). Ancak Türkiye, Makarios'un bu ablukasını karşısında sessiz kalmamış, kuvvet kullanarak Kıbrıs Türklerinin ihtiyaç duydukları malzemeleri sevk edeceğini duyurmuştur. Türkiye'nin bu kararlı tutumu karşısında Makarios, malzemelerin Türk bölgelerine ulaşmasına göz yummuştur. Makarios'un Kıbrıs'taki Türk bölgelerine verdiği ekonomik zarar yanında, uygulamış olduğu sindirme veya yok etme politikası nedeniyle Türkler, yaşadıkları yerlerde çok zor durumda kalmıştır. Uygulanan baskılar sonucu, devlet dairelerinde veya Rum bölgelerinde çalışan yaklaşık 4.000 Türk, işten çıkarılmıştır. Rum saldırılarıyla toplam 109 kasabada Türklere ait olan 527 ev tahrip olmuş, 2.000 ev ise ağır hasar almıştır. Bu zulme dayanamayan 25.000 civarında Türk, kendi yurtlarından, bölgelerinden ayrılarak daha güvenli yerlere göç etmek zorunda kalmıştır (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 36-37; Somuncuoğlu 2002: 69).

Kıbrıs'ta yaşanan bu trajedinin gerçek iç yüzü, Batılı devletlere farklı şekilde yansıtıldığı için olayları yakından takip eden Türkiye'nin Kıbrıs konusunda göstermiş olduğu haklı tepkisini Batı dünyası duyarsız kalmıştır. Hatta Rus ve Yunan basını ile birlikte hareket eden Batı basınındaki bazı köşe yazarları, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda göstermiş olduğu tavırdan rahatsız olmuşlar; bu konuda Türkiye'yi saldırganlıkla suçlayacak kadar ileri gitmişlerdir. Bütün bunlara rağmen, Ada'daki Türklerin acil yardım talebine ilgisiz kalmayan Türkiye, önce Ada'ya İngiliz Barış Kuvvetlerinin gönderilmesini sağlamak suretiyle karşılık vermiştir. Ancak saldırganlığını gittikçe arttıran Yunan Polis ve çeteleri karşısında İngiliz Barış Kuvvetlerinin bir şey yapamamasına rağmen Türkiye, yine de hakkı olan müdahaleyi geciktirmek suretiyle Kıbrıs meselesini, milletlerarası düzeyde bir çözüme kavuşmasını istemiştir. Türkiye'nin bu barışçı tutumuna rağmen, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan, gerek Türkiye'ye karşı yürüttüğü propagandalarla gerekse uluslararası güçleri

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları devreye sokarak köşeye sıkıştırma politikasıyla Ada'daki Türkleri, haklı durumdan haksız duruma düşürmeye gayret etmiştir (BCA, 030.01/64.394.29/1964).

1965 yılında Kıbrıs Meselesinde önemli bir gelişme, Birleşmiş Milletler arabulucusu Galo Plaza Lasso'nun Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne vermiş olduğu rapordur. Galo Plaza'nın sunduğu rapor ile kendisine verilen arabuluculuk misyonunun ötesine geçmiş, Kıbrıs'taki taraflara biran önce müzakerelere başlamaları tavsiyesinde bulunmuştur (Akgün 2018: 100). Bir arabulucudan çok hakem gibi hareket ettiği ve yetkilerini aştığı anlaşılan Galo Plaza'nın raporunda; Kıbrıs sorununun 1963 yılından önceki durumuna dönülmekle çözülemeyeceği, Birleşmiş Milletler yasası hüküm ve ilkeleri doğrultusunda çözümün mümkün olabileceği vurgulanarak bunun için Kıbrıs halkının ihtiyaç ve çıkarlarının gözetilmesi gerektiği, hususlarına yer verilmiştir. Belirtilen bu hususlar yanında Galo Plaza, bazı görüşlere de açıklık getirmiştir. Bu görüşler arasında; Türkiye'nin itirazları süresince Enosis'te ısrar etmemek, Ada'nın askersizleştirilmesi ilkesini kabul etmek, belirli toprak parçası olmadığından Kıbrıs'ta federal çözüme karşı çıkmak şeklinde özetleyebileceğimiz konuları içermekteydi (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 30-31).

Galo Plaza, Kıbrıs'taki tarafların geleceği için arabulucu olarak tayin edilmiş olmasına rağmen, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki çoğu görüşüne karşı çıkmış; Rumların isteklerine daha yakın durmuştur. Her ne kadar Galo Plaza'nın Şubat 1965 tarihinde Ankara'yı ziyareti sırasında gazetecilerin sorularına verdiği cevapta bu durumu yalanmış olsa da uygulamada taraflı davrandığı açıktır. Bir gazetecinin; "Atina basınına ve ajans haberlerine göre, Kıbrıs Anayasası tatbik edilebilir bir Anayasa değildir. Bunun yerine kabil-i tatbik bir anayasa yapmak gerekir" demişsiniz. Kabil-i tatbik deyimi ile neyi kastediyorsunuz? Sorusu üzerine Galo Plaza, şu karşılığı vererek kendisini savunmuştur:

"Beyanat maalesef basına eksik olarak aksetmiştir. Atina'da yabancı basının verdiği bir yemekte Kıbrıs Meselesi'nin doğmasına sebep olayların bir tarihçesini yapmış ve olaylar arasında Arşovek Makarios'un Anayasanın kabil-i tatbik olmadığını 13 maddesinin değişmesi gerektiğini ileri sürdüğünü söylemişim. Anladığıma göre, Makarios'un bu iddiaları bana atfedildi..." (Bozkurt 24 Şubat 1965: 1,5)

Galo Plaza, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ta uzun görüşmeler yapmış, fakat öne sürülen görüşler, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye tarafından kabul edilmediği için sonuçsuz kalmıştır (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 31). Galo Plaza'dan sonra Kıbrıs'ta arabuluculuk işlevi ortadan kalkmıştır. Her ne kadar Ada'daki arabuluculuk misyonu başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da kalıcı bir çözümün sağlanması amacıyla taraflar arasında görüşmeler devam etmiştir. 4 Mart 1966'da BM Genel Sekreteri, varılacak bir anlaşmayı teşvik maksadıyla Kıbrıs'ta veya Kıbrıs dışında iyi niyet görevini sürdürecektir özel temsilci atamıştır (Akgün 2018: 100).

Ancak yapılan barış görüşmelerinin çoğunda Kıbrıs Türklerinin aleyhine olabilecek sonuçların yer alması ve Rumların saldırgan tutumu nedeniyle, Ada'da giderek çözümsüzlük hâkim olmaya başlamıştır. Bu çözümsüzlükten en fazla nemalanan yine Rumlar olmuş ve Rumların Türklere yönelik saldırıları, 1967 yılında tırmanışa geçmiştir. 1967 yılındaki Türk-Yunan gerginliğinin yeniden tırmanışa geçmesinin nedeni, Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş'ın 31 Ekim 1967 tarihinde Rumlar tarafından tutuklanmış olmasıdır (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Kasım 1967: 13-14). Bilindiği gibi Makarios başkanlığında ve Rum kontrolündeki Kıbrıs Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, Denktaş'a birtakım suçlar isnat ederek yargılama ve tutuklama kararı almıştır. Bu yüzden Denktaş, Türkiye'de ikamet etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Denktaş, Kıbrıs politikasında Türkiye'nin pasif tutumu ve taksim için yeterince çaba sarf etmediğini düşünerek "12'ye 5 Kala" adlı bir kitapçık yayınlamış ve bunu tüm milletvekillerine dağıtmıştır. Rauf Denktaş kitabında; 1878'de İngilizlerin Kıbrıs'a geliştinden itibaren Enosis düşüncesinin var olduğunu ve hiç sönmediğinden bahsetmiştir. Bu düşüncenin kaynağının Rum kilisesi olduğunu vurgulayan Denktaş, Enosis nedeniyle pek çok Kıbrıslı Türk'ün eziyet gördüğünü, köyelerinin yakıldığını, katledildiğini yazmıştır (Denktaş 29 Ekim 1966: 6). 1964 yılından beri Ankara'da bulunan Denktaş, 1967 yılında arkadaşlarıyla birlikte gizlice Kıbrıs'a dönmelerinin ardından Rumlar tarafından tutuklanmıştır. Bu tutuklamalara karşı Türkiye'nin tepkisi ve girişimleri sonuç vermiş ve Denktaş ile arkadaşları kurtarılmıştır. Denktaş ve arkadaşlarının Kıbrıs'a girişini, kendilerince hukuka aykırı bulan Kıbrıs Rum Yönetimi, olayın tekrarlanmaması şartıyla Denktaş'ı Türkiye'ye iade etmiştir (Dışişleri Bakanlığı Belleteni Kasım 1967: 18).

1967 yılında patlak veren bir başka olayda ise; Rumların, Geçitkale ve Boğaziçi köyleri arasındaki yollardan daha önce Türklere yaptığı anlaşma gereği geçiş yasağı olmasına rağmen, geçmek istemesinden kaynaklanmıştır. Rumların geçiş isteğine, Türklerin izin vermemesi üzerine Grivas komutasındaki Rumlar, 15 Kasım 1967'de bu iki köye ağır silahlarla saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılar sonucunda yaklaşık 27 Türk hayatını kaybetmiştir (BCA, 030.01/16.89.10/ 00.11.1967; Dışişleri Bakanlığı Belleteni Kasım 1967: 5, 21-23; Köksal 2013: 114-115). Rumların bu saldırısı sonrasında Kıbrıs meselesinin çözümü için Türkiye ile Yunanistan arasında 1965 yılında başlayan görüşmeler kesilmiştir. Bu saldırılar sonunda, ABD'nin giriştiği diğer bir arabuluculuk teşebbüsü ise sadece muhtemel Türk-Yunan Savaşı'nın önüne geçmiş olması ve 20.000 Yunan askerinin Kıbrıs'tan çekilmesine yol açması dışında herhangi bir sonuç getirmemiştir (Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler 1990: 31).

1967 bunalımının yaşanmasından sonra 1964 yılında kurulan Genel Komite yeniden canlandırılmış ve ardından 28 Aralık 1967 tarihinde Geçici Kıbrıs Türk Yönetiminin kuruluşu ilan edilmiştir. Yönetimin Yürütme Kurulu Başkanlığına Dr. Fazıl Küçük, Başkan yardımcılığına ise Rauf Denktaş getirilmiştir (Dışişleri Bakanlığı Belleteni Aralık 1967: 29).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları

Yasama faaliyetleri için Temsilciler Meclisi'nin 15 Türk üyesi ile Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi'nin 115 üyesinden oluşan Yasama Meclisi tarafından yürütülmesine karar verilmiştir (İngiliz İdaresinde Kıbrıs 2000: 38). Kıbrıslı Türk sözcüsünün yaptığı açıklamada; yeni kurulan hükümetin ayrı bir hükümet olmadığı hususuna dikkat çekilerek yürürlükteki anayasa uyarınca Kıbrıslı Türklerin işlerini yürütmekle görevli idarelerin bir araya getirmek maksadıyla oluşturulmuş geçici bir yönetim olduğu vurgusu yapılmıştır. Ancak bu olaydan sonra Makarios başkanlığındaki Rum Bakanlar Kurulu olağanüstü toplanarak geçici Kıbrıs Türk Hükümeti konusunu ele almıştır. Toplantıdan sonra Makarios, Türk Cemaatinin bu davranışını, BM nezdinde protesto etmiştir (Dışişleri Bakanlığı Belleteni Aralık 1967: 30-31). Kıbrıs'ta iki toplumun ayrışması bu süreçten itibaren başlamış ve iki toplumun ayrışmasıyla birlikte iki bölgeyi bir federal devletin kurulmasına yönelik olarak gerekli maddi ortam hazırlamıştır (Toluner 1977: 352).

Sonuç

1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları sonucunda hazırlanan yeni anayasa ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu gerçekleşmiş ve ardından İttifak ve Garanti Antlaşmalarıyla da anayasanın yürürlüğe girmesi sağlanmıştır. Böylece iki ayrı dil, din ve kültüre sahip ortaklık ve siyasi eşitlik esasına dayanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır. Cumhuriyetin kurulmuş olması, Ada'daki sorunlara çözüm getirmemiş aksine katlanarak sorunlar devam etmiştir. Sorunun temelinde, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların uzlaşmaz tutumu ve Enosis düşüncesi yatmaktadır. Bu süreçte Rum yönetimi, Anayasanın tadili dâhil birçok siyasi yöntemi kullanarak Ada'yı tamamen kontrol altında tutmak isterken diğer taraftan da Enosis'i gerçekleştirmek adına Türklere yönelik tedhiş faaliyetleri yürütmüştür. Kıbrıs meselesini, Rumların milli davası haline dönüştüren Makarios, hem siyasi hem de askeri yollarla Enosisi gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Makarios, bir taraftan Kıbrıs meselesini uluslararası arenaya taşıyarak destek arayışında bulunurken diğer taraftan da EOKA gibi terör gruplarıyla işbirliği yaparak Türklere yönelik çok sayıda saldırıların düzenleyicisi olmuştur. Enosis amacına kısa sürede ulaşamayacağını anlayan Makarios, Yunanistan'ın da desteğini alarak bazı planları devreye koymuştur. Bu plan çerçevesinde Rumlar, Türklere yönelik pek çok saldırı düzenleyerek Türkleri yıldırma ve boyun eğdirmek istemiştir.

Bütün bu saldırılar karşısında Kıbrıslı Türler, teşkilatlanarak direnişe geçmiştir. Türklerin sesini dünyaya duyuracak basın-yayın faaliyetlerine büyük oranda bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda birçok ulusal radyo ve gazete yayın faaliyetlerine bu dönemden itibaren başlamıştır. Türklerin bu haklı direnişi karşısında Rumlar, daha saldırgan bir tavır almış, Türklere yönelik askeri saldırılar yanında tecrit politikalarıyla dünyayla bağlantısını koparmak istemiştir. Türklere yönelik bu saldırılar karşısında Türkiye duyarsız kalmamış, askeri harekât yapılması dâhil birçok alternatifini masaya yatırmıştır.

Ancak Türkiye gerek Amerika'nın dolaylı müdahalesi gerekse askeri teçhizat bakımından yetersiz oluşu nedeniyle bu harekâtı yapamamış, ihtar uçuşlarıyla yetinmiştir. Türkiye'nin askeri harekât konusunda pasif kalması, Rumları cesaretlendirmiş, uluslararası kuruluşların da desteğiyle Ada'da giderek konumunu güçlendirmiştir. Rumların uygulamış olduğu saldırgan politikanın bir sonucu olarak Ada'daki Türkler, kendi varlıklarını korumak için Geçici Kıbrıs Türk Yönetimini kurmuştur. Böylece Ada'da iki milletli ve iki devletli bir yapı oluşmaya başlamıştır.

Kaynakça

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.01/ 133.865.4/ 08.03.1964.

BCA, 030.01/ 64.394.29/ 1964.

BCA, 030.01/ 71.452.4/ 19.02.1964.

BCA, 030.01/38.328.9/11.08.1964.

BCA, 030.01/16.89.10/ 00.11.1967.

Resmi ve Süreli Yayınlar

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 16, 31 Ocak 1966.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 38, Kasım 1967.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 39, Aralık 1967.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, C: VIII, İçtima: 50, Tarih: 04.03.1959.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C: XXVII, Tarih: 29.02.1964.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1, C: XXVIII, Tarih: 11.03.1964.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C: II, Toplantı: 1, Tarih: 29.12.1965.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, C: II, Tarih: 14.01.1966.

"Devalı Surette Tahrik ve Tehdit Ediliyoruz! Türk'ün Tok ve Erkek Sesiyle Cevap veriyoruz!", *Nacak Gazetesi*, 1 Aralık 1961.

"Forsthoff 'Küçük Haklı' dedi", *Devrim*, Yıl. 1, S. 34, 29 Mayıs 1963.

"Galo Plaza Raporunda 'İkili Görüşme' Tavsiye Edecek", *Bozkurt*, S. 4045, 24 Şubat 1965.

"İnönü 'Emniyet Kurulmazsa Vahim Sonuçlar Olur' dedi", *Milliyet*, 15 Şubat 1964.

Hürriyet, 13 Ocak 1966.

Kitap ve Makaleler

Akalın, Cüneyt. 2004. "Akeli ve Kıbrıs Sorunu", *Kıbrıs ve Geleceği (Ekonomi-Politik Bir Tartışma)* Ed. İrfan Kalaycı, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.297-310.

Akgün, Sibel. 2018. "Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, C. V, S. 11, s. 89-107.

- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu, Türklerin Ada'daki Durumu ve Rum Tedhiş Faaliyetlerinin Sonuçları
Akridas Plâni. 1971. İkinci Baskı, Lefkoşa: Erenköy Mücahitleri Cemiyeti Yayını.
- Alasya, H. Fikret. 1992. "Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi (Dün-Bugün-Yarın)", *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu'ndan ayrı basım*, Ankara: TTK Basımevi.
- Armaoğlu, Fahir. 2007. *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, C. I-II, 16. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Balcıoğlu, Mustafa. 2002. "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, s.411-515.
- Bozkurt, Enver-Demirel, Havva. 2004. *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Ankara.
- Çay, Abdülhaluk. 1989. *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Denktaş, Rauf R. 1991. *Kıbrıs Davamız*, Ankara: KÖKSAV-Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, Detay Basım Cilt ve Mücellithanesi.
- _____. 1996. (a) *Rum-Yunan İkilisi: İstenmeyen Cumhuriyet'ten Nereye? Yer Yok*: Raif Denktaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- _____. 1996. (b) *Rauf Denktaş'ın Hatıraları (1964-1974)*, C. I (1964), Birinci Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, Bayrak Matbaası.
- _____. 29 Ekim 1966. *12'ye 5 Kala Kıbrıs*, Ankara: Butik Matbaa.
- Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Tarafından Kıbrıs Meselesi Konusunda Verilen Nutuk*. 1965. yer yok.
- Duran, Hasan-Karaca, Ahmet. 2013. "1950-1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. XIV, S. 1, s.121-136.
- Durusoy, Serap. 2004. "Kıbrıs Sorununu Çözmeye Yönelik Annan Planının Ekonomik Yansımaları", *Kıbrıs ve Geleceği (Ekonomi-Politik Bir Tartışma)* Ed. İrfan Kalaycı, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.77-90.
- Erim, Nihat. t.y. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii.
- Gürata, Mithat. 1981. *Türkler Rumlar ve Kıbrıs*, İstanbul: Savaş Basımevi.
- Hasgüler, Mehmet. 2006. *Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs (1954-1968)*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İnce, Fuat. 2013. "Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı) s. 101-128.
- İngiliz İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. 2000. Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi.
- İnönü, İsmet. 1964. "Bugün için tek çare federal bir idaredir", *Kıbrıs Meselesi Üzerinde Son Konuşmalar ve Yazılar*, (Der. ve Haz.: Nevzat Karagil), İstanbul: Anıl Matbaası.
- Kalelioğlu, Oğuz. 2009. *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*, Birinci Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Keser, Ulvi. (a) t.y. *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- _____. (b) t.y. *Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974*, Ankara: Pulat Basımevi Kâğıt Ambalaj Gıda Paz. Tic. San. Ltd. Şti.

Yaşar Baytal

- Kıbrıs Gerçeğini Bilinmeyen Yönleri*. 1992. İstanbul: Yayınlayan: Uluslararası İlişkiler Ajansı (İNAF), Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Kızılyürek, Niyazi. 2004. "Kıbrıs'ta Devlet ve Siyaset: Tarihsel Bir Değerlendirme", *Kıbrıs ve Geleceği (Ekonomi-Politik Bir Tartışma)* Ed. İrfan Kalaycı, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.277-296.
- Köksal, Filiz. 2013. *Türk Basımında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu*, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını.
- Maden, Rukiye. 2014. *Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs*, Birinci Baskı, İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları.
- Manisalı, Erol. 2003. *Dünden Bugüne Kıbrıs*, 2. Baskı, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Özersay, Kudret. 2009. *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, Ed: Çağrı Erhan, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Sabahattin İsmail. 1998. *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Birinci Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi, Zafer Matbaası.
- Somuncuoğlu, Sadi. 2002. *Arka Kapımıza Dayandılar: Kıbrıs'ta Sirtaki*, Ankara: Ümit Matbaacılık Ltd. Şti.
- Soysal, Mümtaz. 1964. *Dış Politika ve Parlamento*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası.
- Sönmezoğlu, Faruk. 2000. *Türkiye Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Kıbrıs Ege ve Diğer Sorunlar*, İstanbul.
- Toluner, Sevin. 1977. *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Fakülteler Matbaası.
- Türk Üniversitelerinin Kıbrıs Sorunu Hakkındaki Görüşü*. 1975. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yüksel, Dilek Yiğit. Kasım 2018. "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı 1957-1964", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXIV, S. 98, s. 311-376.

İnternet Yayınları

<https://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa> indirilme tarihi: 28.12.2022.

